

Kholod, Ulyana

Text jako model funkčně-sémantického pole (na materiálech překladů krásné literatury)

Opera Slavica. 2010, vol. 20, iss. 4, pp. 24-33

ISSN 1211-7676

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/116994>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

TEXT JAKO MODEL FUNKČNĚ-SÉMANTICKÉHO POLE (NA MATERIÁLECH PŘEKLADŮ KRÁSNÉ LITERATURY)

Ulyana Kholod (Olomouc)

Abstrakt:

Článek je věnován analýze textových literárních úseků ukrajinského originálu a českého překladu z hlediska souvislosti tematicky-rematické posloupnosti a různých druhů modálního vyjádření a roviny textu. Právě v úsecích textů se dá objevit vytvoření jak všeobecného funkčně-sémantického pole (FSP), tak i vymezit v jeho rámci modální funkčně-sémantické pole (MFSP), jehož intenzita stoupá nebo klesá pod vlivem jiných prvků všeobecného FSP, to znamená v kontextu.

Klíčová slova: textové úseky, tematicko-rematická posloupnost, modální vyjádření, modální funkčně-sémantické pole, kontext.

Abstract:

The article deals with the analysis of Ukrainian literary texts and their Czech translations concerning the relation between their functional sentence perspective and different types of modality. Particularly in texts there can be found both the general functional-semantic field and its extent in the modal functional-semantic field, intensity of which increases or decreases according to further elements of the general functional-semantic field, that means in the context.

Key words: text, functional sentence perspective, modal expression, modal functional-semantic field, context

Následující práce si klade za cíl seznámit čtenáře s modální rovinou textu jakožto neoddělitelnou formálně sémantickou kategorií sdělení informace skrze jazykový prostředek a její transpozici v překladech.

Článek vychází z disertační práce, kde byly analyzovány texty ukrajinské a české krásné literatury v porovnávacím plánu po stránce modální příznakovosti a bezpříznakovosti, přímé a nepřímé modality, vyjádření modality a emocionality, princip aktuálního členění větného vzhledem k modální rovině textu a ekvivalenci překladu.

V práci byly použity texty (výchozí a cílové) ukrajinských a českých spisovatelů: K. Čapka, H. Ťuťunnyka, M. Chvylyjovoho, překlady studentů z překlada-telských cvičení a také mé vlastní překlady do češtiny a do ukrajinštiny.

J. Levý vytvořil psycholingvistický model překlada-telského procesu – *nej-dříve makro, tj. pragmatická stránka, pak sémantická a syntaktická syntéza (do níž zahrnuje lexikální obsazení) a nakonec vytvoření cílového textu v cílovém jazyce* (Levý 1998: 123).

Nejdůležitější je komunikační¹ přístup k jazyku. V překladu se kombinují vnitrojazykové aspekty s kulturou a časem.

Současná lingvistika zaujímá k pojetí kategorii modality dvoji stanovisko: pojem modality v úzkém a širokém smyslu. Modalita v úzkém smyslu ukazuje na míru reálnosti a ireálnosti obsahu vyjádření. Modalita v širokém smyslu vyjadřuje vztah mluvčího ke skutečnosti, k obsahu řeči, k mluvčímu, k sobě samému, k prostředí, k formě mluvení včetně emocionálně-expressivního hodnocení sdělení.

Jestliže tradiční jazykověda soustředila svoji pozornost především na klasifi-kaci modálních významů, třídění jejich druhů a rovin a také konkrétních ukazate-lů této kategorie, pak se poslední dobou nejvíce vyskytuje uplatnění dalších para-digmat pro studování fenoménu modality a její role v komunikačních procesech. Velmi perspektivní je například bádání o zákonitostech vzájemné činnosti mlu-vnických prvků a kontext, které značně mění poměr mezi centrálními a periferními členy mluvnického řádu.

Pod pojmem funkčně-sémantické pole (dále jen FSP) rozumíme jev vzájem-ného působení prvků různých jazykových rovin (morfologických, syntaktických a lexikálních), které své funkce nejvíce uplatňují v řeči. To znamená, že mlu-vnický jazykový systém má tak zvanou polní strukturu s mluvnickým jádrem a lexikálně gramatickou periferií. (Бондарко 1983: 21)

FSP tvoří nedělitelnou jednotku oboustranně působících lexikálně-mluvnic-kých a tvaroslovných prvků². Pojem FSP dává možnost adekvátnějšího a kom-plexnějšího přístupu k různým jazykovým jevům i z hlediska synchronie jednak v rozmezích jednoho jazyka, jednak v porovnávání dvou jazyků nebo jazykových skupin. Sémantická podstata pole umožňuje zkoumání „sémantických stimulů“³ funkčního uplatnění mluvnických podsystémů jazykové struktury.

¹ Viz Čmejrková, S., Daneš, F.: Čeština jak ji znáte a neznáte, Praha 1996, str. 83.

² Například tvoření minulého času sloves v českém jazyce je možné zkoumat z hlediska FSP v synchronii a diachronii na základě vzájemného působení minimalních jazykových prvků (např. tvaroslovných morfémů) a významů jak jednoho slova, tak věty nebo kohe-rentního textu, kde má každý element svou jazykovou funkci a je součástí výše uvedené polní struktury.

³ Viz O vzniku a rozvoji slovanského slovesného vidu. In: Бондарко, А. Принципы фун-кциональной грамматики и вопросы аспектологии, Ленинград 1983, s. 91–94.

Funkční přístup k pojmání jazyka je neoddělitelně spojen s cílem komunikace. Takový zřetel ke sdělovací funkci jazyka byl vlastní zakladateli Pražské lingvistické školy V. Mathesiovi. Dalo by se říci, že už tehdy Mathesius vystihl princip vztahu „hloubkové“ sémantické struktury k „povrchové“ *strukturuře, totiž vyjádření myšlenkového obsahu cestou lexikálně-syntaktického ztvárnění a nakoně fonetické realizace* (Zimek 1980: 105). Na základě novějšího extralingvistického přístupu k učení o gramatických kategoriích vznikla pro jazykovědce možnost provést výzkum sémanticko-syntaktické roviny z jiného, nového hlediska, zejména z hlediska funkčně-komunikačního. Podle vědecké koncepce o funkčně-sémanticko-stylistických kategoriích (dále jen FSSK), komunikační cíl motivuje použití lingvistických prostředků a jejich funkčně-sémantické a stylistické vzájemné ovlivňování v konkrétním textu.

Protože základním principem výstavby textu je aktuální členění, bylo by vhodné provést výzkum vlivu aktuálního členění na modální intenzitu⁴. Princip aktuálního členění spočívá ve vytváření větné perspektivy. Takovým způsobem se věty zařazují do kontextu. První část výpovědi obsahuje to, o čem se vypovídá – téma výpovědi. To je zpravidla sémanticky totožné s tím, co je známo z předchozí výpovědi – východisko výpovědi. Druhou část výpovědi tvoří to, co se o tématu vypovídá, a jde o téma, jež se často sémanticky kryje s tím, co nového výpověď přináší – s jádrem výpovědi.

Podle teorie Přemysla Adamce o třech rovinách modalit vzhledem k aktuálnímu členění větnému⁵ je známo, že predikátová modalita může být příznaková nebo nepříznaková v kombinaci s příznakovou nebo nepříznakovou modalitou rematickou a diktální. Například ve větě *V této restauraci vaří asi ten dobrý kuchař* (č.) / *У цьому ресторані готує напевно той добрий кухар* (ukr.) je predikátová modálnost nepříznaková, ale rematická modalita je příznaková. Ve větě *Tento strom by asi vysadil otec* (č.) / *Це дерево би посадив напевно батько* (ukr.) je příznaková predikátová i rematická modalita. Ve větě *Ten strom může vysadit otec* (č.) / *Це дерево може посадити батько* (ukr.) je příznaková pouze diktální modalita mimo predikátovou a rematickou. Ve větě *Tento strom by mohl vysadit asi otec* (č.) / *Це дерево би міг посадити напевно батько* (ukr.) jsou tři modalit (predikátová, rematická a diktální) příznakové.

Ačkoliv jednotku textu formuje polypredikační konstrukce, znamená to, že tematický a rematický postup každé této složité větné konstrukce je zvláštní a podléhá mluvnicko-sémantickému schématu příslušné textové jednotky.

Na základě zkoumání následujících textů je pak možné zjistit charakteristiku modálních částí složitých větných konstrukcí, tj. mluvnicko-syntaktické a lexi-

⁴ Viz Palmer, F.: Mood and modality, In: Huddleston, R. Pullum, A. The Cambridge Grammar of the English language, s. 175–180

⁵ Viz Adamec, P.: Tři roviny modálnosti a jejich vztah k aktuálnímu členění větnému. OSS III, Brno 1973, s. 141–148.

kální prostředky vyjádření modality, zejména popis modality hlavních a vedlejších vět⁶, jejich vzájemné působení a celkový vývoj modální intenzity v FSP jak jednotné polypredikační konstrukce, tak celého textu.

Analýza se bude zakládat na porovnávání českých a ukrajinských částí textu, vyexcerpovaných z děl krásné literatury. Nejdříve uvádíme text originálu (dále jen VJ), potom text překladu⁷ (dále jen CJ).

Відповідь, як і треба було чекати, не задовольнила жєницину, і вона зрушила брови. Та й як Ганні не хмуритись? Вона дуже рада, що Дмитрій наважився нарешті покинути гнилу Лопань і багато спокійніший став. Але не можна й цього робити; не можна цілих два тижні блукати по ночах з якимись випадковими мищаночками й увесь час демонструвати свою безглузду конспірацію. І справді: чому він не хоче розмовляти з нею на допіру зачеплену Вовчиком тему? Ганна знає, що це – чергове несерйозне захоплення, але на цей раз вона чомусь боїться за репутацію свого чоловіка. Якимись підозрілими здаються їй ці дачниці, і вона знову пригадає всі подобиці невеличкої сутички, що трапилась на тому ж таки річному пароплаві. (Хвильовий 1990: 205)

Žena se zamračila; dalo se čekat, že ji odpověď neuspokojí. Jak jinak se měla tvářit? Je moc ráda, že se Dmytrij konečně odhodlal odjet z té sychravé Lopaně a že je teď mnohem klidnější. Ale ani tohle by dělat neměl; neměl by se celé dva týdny toulat po nocích s nějakými městskými paničkami a celou tu dobu bláhově předstírat, jako by se nic nestalo. Proč by s ní jinak nechtěl hovořit na téma, které před chvílí nakouzl Vovčyk? Hana ví, že je to jen další bezvýznamné vzplanutí, ovšem tentokrát se, neznámo proč, o mužovu pověst obává. Tyhle rekreatky jí připadají podezřelé, a tak se pokouší znovu si vybavit všechny podrobnosti drobného sporu, k němuž došlo na palubě téhož parníku (Chvyljovjy 2006: 3).

První souvětí ve dvou textech VJ a CJ mají zkoncentrovanou modalitu jistotní vyjádřenou neosobními větnými konstrukcemi: **як і треба було чекати** (ukr.) – **dalo se čekat** (č.), kde v ukrajinštině máme modální predikativ **треба** + infinitiv slovesa **чекати** a v češtině pak predikativní sloveso **dalo se** ve významu „bylo možné“ + infinitiv slovesa **čekat**.

Dále následují tázací věty rétorické s vyjádřenou jistotní⁸ modalitou ve VJ, kde modální rovina je nižší než v CJ, protože je to spíše odstín jistotní modality,

⁶ „Vedlejší věty nemají, jak známo, samostatnou modální platnost, nýbrž vyjadřují jen nepřímou modalitu bez vlastní koncové intonace.“ In: Sedláček, J.: O modalitě vedlejších vět v slovanských jazycích, Praha 1973, s. 326.

⁷ Do češtiny přeložil část románu Valdšnepy M. Chvyljovoho, bývalý student 5. ročníku FF UP, oddělení ukrajinistiky Marek Cwienček v rámci zápočtové práce Překladových cvičení 6.

vyjádřený zesilující modální částicí *ta* a záporem, v CJ predikativní modálním slovesem *mít* + infinitiv slovesa *tvářit se*.

Poslední souvětí ve VJ a CJ jsou modálně jakoby bezpříznakové, ale s ohledem na konstrukci *якимись підозрелими здаються їй... / tyhle rekreatky jí připadají podezřelé*, s významem domníváni se, je možné tvrdit, že má tato konstrukce odstín modalit jistotní ve významu „asi, snad“. Z tohoto důvodu jde o modalitu fakticky bezpříznakovou (pouze hodnotící postoj⁹), dá se určit jako jistotní rematická s velmi nízkou modální rovinou jak ve VJ, tak i v CJ.

Další příklady přeložených vět z češtiny do ukrajinštiny prezentují možné způsoby lexikálního vyjadřování modalit.

Nu pravda, ale má-li někdo pět dětí, nemusí proto ještě být špatným vojákem. (Čapek 1956: 363)

Можє ї так, та коли в когось п'ятеро дітей, це ще не означає, що він повинен бути поганим солдатом, любонько. (Čapek 1978: 207)

V těchto souvětích VJ a CJ jsou první jejich části *nu, pravda* (č.), větinou konstrukcí *можє ї так* (ukr.) vloženými konstrukcemi zahrnujícími modalitu. Ve vložené konstrukci CJ má modální význam vyšší úroveň, protože je vyjádřen modálním slovem – vsuvkou *можє*. Modální význam vložené konstrukce má ale ve VJ nižší modální úroveň, protože se vyjadřuje vloženou konstrukcí pobízivého citoslovce *nu* plus abstraktní podstatné jméno *pravda* (spíše hodnotícího významu). Musíme však zdůraznit, že v poslední části souvětí VJ se nahrazuje zesílení modálního významu modálním slovem *muset* ve spojení se zápornou částicí *ne*. Naopak v celém souvětí CJ následující modální úroveň klesá, protože posudek mluvčího o daném faktu je méně sebevědomý a kategorický. Můžeme tady uvažovat o případu modální harmonie při adekvátním překladu věty VJ do CJ.

Pšš, už se nehádejte a hybaj odtud! (Čapek 1956: 359)

Тихо! Годі сперечатись і заїда звідцу! (Čapek 1978: 204)

Ve VJ a CJ vyjadřují větné konstrukce modalitu pomocí zvací intonace a pomocí slovních spojení expresivní konotace: *hybaj odtud* (č.) a *заїда звідцу* (ukr.). Tyto konstrukce jsou použity ve významu: „Musíte okamžitě odejít!“

Pozornost adresáta vyjadřuje ve VJ citoslovce *pšš*, v CJ má stejný sémantický význam gramatická forma příslovce *muxo*. Dané příklady VJ a CJ prezentují expresivní modalitu.

Jen když můžete něco rozbít! (Čapek 1956: 360)

Вам аби щось розбивати! (Čapek 1978: 204)

⁸ Čechová, M. a kolektiv autorů: Čeština – řeč a jazyk. Praha 2000, s. 256.

⁹ Viz tamtéž, s. 255–256 a také Grepl, M., Karlík, P.: Skladba češtiny, Olomouc 1998, s. 398.

Ve VJ a CJ máme případy emocionálně-hodnotícího postoje mluvčího. V kontextu by se ale mohl tento hodnotící postoj změnit na postoj možnosti/nemožnosti. Bylo by to v tom případě, kdyby mluvčí podobnou konstrukcí požádal o ukončení děje ničení a poškozování a tímto způsobem tento děj někomu zakázal.

Za takovýchto kontextuálních okolností vyjadřuje konstrukce VJ modalitu modálním slovesem *moci* a také zvolací intonací. Ke zvýšení modální úrovně přispívají částice *jen když*. V konstrukci CJ je modalita vyjádřená spojením infinitivu slovesa *розбивати*, podmiňovací spojky *аби* a neurčitého zájmena *щось*. Celá konstrukce je větou zvolací.

Vám se to mluví! (Čapek 1956: 370)

Вам легко казати! (Чапек 1978: 214)

Pokud zde porovnáváme konstrukci VJ a CJ, můžeme konstatovat, že zvolací věta CJ vysvětluje sémantický význam zvolací věty VJ: *můžete lépe mluvit*. I když obě konstrukce zahrnují hodnotící postoj mluvčího, v kontextu se situace může změnit. To znamená, že mluvčí takovouto větnou konstrukcí sdělí následující názor: *Mluvit můžete, ale nemusíte – jsou to pouze slova, ale co s konkrétním činem?* To je evaluativní postoj mluvčího ke skutečnosti. Uvažuje se o spojení roviny emocionální a modální.

Čím více se něco předělává, tím je to horší. (Čapek 1956: 354)

Чим більше переробляеш, тим гірше виходить. (Чапек 1978: 198)

Obě větné konstrukce VJ a CJ jsou ekvivalentní, jak po stránce formálně-gramatické, tak i sémantické. V těchto konstrukcích se vyjadřuje zřejmý hodnotící postoj mluvčího ke skutečnosti, založený na životní zkušenosti. V určitém kontextu by se tento hodnotící význam mohl změnit na význam modální. Bylo by to možné v případě požadavku mluvčího nebo poskytnutí jeho rady adresátovi, aby nechal nějakou zbytečnou práci. Mohlo by to mít následující význam: *Nemusíš to dělat; Není třeba to dělat; Neměl bys to předělávat*. To by byl postoj mluvčího k realizaci děje – voluntativní modalita.

Ну, не трагедія, скажете!? (Тютюнник 1981: 380)

Není to hotová tragédie, no řekněte!? (Ћуťunnyk 1986: 248)

Uvedené věty jsou řečnickými otázkami, na které, podle významů VJ a CJ, můžeme hned odpovědět: *Ano, je to tragédie* anebo více modálně: *Nemůžete pochybovat o tom, že je to hotová tragédie*. V těchto otázkách je domněnka pravdivosti zahrnuta, obsahuje uvedenou hotovou odpověď. Modální význam je v případě VJ poněkud nižší, protože zde máme pouze tázací intonaci, na rozdíl od případu CJ, kde máme tázací a zvolací intonaci najednou. V obou příkladech máme vyjádření pobídnutí pomocí citoslovčí *ну* (VJ) a částice *но* (CJ). Toto pobízení také svým způsobem modální úroveň zvyšuje a také emocionálně označuje.

Následující texty VJ a CJ porovnáváme kvůli zjištění situace vyjádření modalit a modální intenzity.

Вовчик більше нічого не сказав, але і цього було досить. Вовчик якось прекрасно впливає на нерви і, мабуть, тому, що він якийсь не від світу цього: у нього ніколи не буває трагедії і він так просто і ясно дивиться на життя. Він, наприклад, прекрасний лінгвіст, йому – науковому співробітнику – пропонують уже професорську кафедру, але йому якось перешкоджає більярдний кий (він неабияк грає на більярд). І коли правду говорити, то футбол багато більше цікавить його, ніж уся ця лінгвістика, що її він пізнав так досконало. (Хвильовий 1990: 209)

Nic víc už Vovčyk neřekl, i to však stačilo. Vovčyk působí na nervy tak nějak blahodárně, možná proto, že je to tak trochu člověk z jiného světa: veškeré tragédie jsou mu cizí a jeho životní postoje jsou prosté a jasné. Je kupříkladu výborným lingvistou, jako vědeckému pracovníkovi mu už nabízejí vedení katedry, nějak mu v tom ale překáží kulečnickové tágo (kulečnick hraje výtečně). A popravdě řečeno, fotbal ho zajímá mnohem víc než celá ta lingvistika, kterou tak dokonale ovládá. (Chvyljovjy: 8)

První souvětí výše uvedených částí textu jsou modálně bezpříznakové jak v textu VJ, tak i v CJ, jde o hodnotící postoj, v CJ ale přibližuje expresivní zdůrazňující částice **však** tento hodnotící postoj k vyjádření emocionality.

Další souvětí s modalitou jistotní rematickou, vyjádřenou vsuvkou *мабуть / / možná proto*. Tato modalita je zesílená příslovcem *якось* ve VJ, stejně jako v CJ příslovcem *nějak*, které znázorňují význam domnívání se, a tím přispívají k modalitě jistotní, a proto zvyšují modální rovinu této věty. Následujícím zesilujícím prostředkem modální roviny je frazeologické spojení *він якийсь не від світу цього/так трохи чоловік з іншого світа*, kde ve VJ nacházíme spojení neurčitého zájmena *якыйсь* s odstínem domnívání se + frazeologická konstrukce *не від світу цього* v celkovém významu „je snad nějaký jiný, zvláštní“. Tato dvojí kombinace formuje modalitu jistotní věty *він якийсь не від світу цього* a zvyšuje jistotní modalitu celého souvětí. V CJ je situace trochu odlišná tím, že ve větě s frazeologickou konstrukcí je neurčité zájmeno VJ přeloženo spojením s částicí *так* v modální funkci, vyjadřující přibližnost ve významu „snad“, „skoro“ + příslovce *трохи* ve významu nepatrnosti nebo částečnosti. Ve spojení s frazeologickou konstrukcí znázorňují několikanásobnou modální rovinu celého souvětí. Toto souvětí lze považovat za jeden z nejvyšších bodů modální roviny těchto dvou zkoumaných textů.

U dalšího souvětí v pořadí jde na první pohled pouze o indikativní větu s vyjádřeným hodnotícím postojem, ale příslovce *якось* ve VJ příslovce *nějak* v CJ formuje jistotní rematickou modalitu. Vložené slovo *наприклад/купříkladу* je použité ve významu „určitě“ – „je určitě dobrým lingvistou“, a proto formuje jis-

totní rematickou modalitu. Kromě toho nacházíme vloženou hodnotící konstrukci *він неабияк грає на більярді / kulečník hraje výtečně*, která v obou souvětích také znázorňuje jistotní rematickou modalitu.

Poslední souvětí VJ a CJ potvrzují svou informaci subjektivním postojem, který se uzavírá uváděcím tvrzením ve tvaru neosobní větné konstrukce ve VJ *і коли правду говорити* a v CJ větným ekvivalentem *по правдѣ řečeno*, které by mohly být vyměněny za jedno vložené slovo *дійсно, справді / opravdu, jistě*. Z tohoto důvodu na první pohled bezpříznaková modalita těchto indikativních vět je ovlivněná výše uvedenými vloženými konstrukcemi jak VJ, tak CJ, a proto se stává modálně příznakovou s modalitou jistotní rematickou. Zesilující funkci v souvětí VJ a CJ plní částice *мак/так* ve významu „určitě“, vyjadřuje jistotní rematickou modalitu.

Na výše uvedených schématech je vidět, že ve VJ a CJ převládá modalita jistotní rematická s různou úrovní modální intenzity/příznakovosti. Charakteristický je fakt, že prostředky pro vyjádření jistotní modality v těchto analyzovaných textech jsou ve většině případů částice, příslovce a vložené syntaktické konstrukce, které formálně nejsou prostředky pro získání příznakové modality, ale lexikálně tuto funkci splňují, stejně jako s klasickými prostředky vyjádření modality (modálními slovy), tyto lexikální prostředky mění bezpříznakové indikativní věty na modálně příznakové. Zajímavé je také to, že je velký rozdíl mezi modálně příznakovou větou bez jejího zapojení do kontextu a s jejím zapojením do kontextu. Lexikální prostředky bez kontextu, znázorňující modální příznakovost, mají sílu intenzity slabší než klasické modální prvky¹⁰. Ale v kontextu je jejich vliv na modální příznakovost mnohem silnější, poněvadž pod kontextem rozumíme složitě větné konstrukce a dále i celý text, kde frekvence takových lexikálních prostředků, například v jednom souvětí nebo celém textu, je vysoká, a proto se její modální působení násobí, a tím je pak vytvořeno stejné FSMP s vysokou modální intenzitou/příznakovostí jako u FSMP zformované klasickými modálními prostředky, kde kvůli jejich velké modální kondenzaci a jejich frekvenci samozřejmě nemusí být pro stejně vysokou modální intenzitu natolik vysoká jako u prostředků lexikálních.

Co se týče ekvivalentnosti překladů, zejména přenesení modálního významu z VJ do CJ, překladatelé se drží zásady o důležitosti převedení především pragmatické informace z jedné výpovědi do druhé. Když se však překládá text, nedrží se mluvnicko-sémantického kopírování každé věty, nýbrž pragmatického záměru celého textu. Z toho pak vyplývá, že překladatel kompenzuje nedostatečně modálně zvýrazněná místa ve VJ dvojnásobnou modální intenzitou v textu CJ,

¹⁰ Viz Panevová, J. – Benešová, E. – Sgall, P.: Čas a modalita v češtině. Praha, 1971, s. 120–122., Мельничук, О.: Розвиток структури слов'янського речення, Київ 1966, s. 64–88.

přičemž získává dokonalé, mluvnicko-sémanticky harmonické dílo v CJ a umělecky přenáší především pragmatickou informaci VJ.

Pokud jde o základní teorii překladu literárního textu, nacházíme u Milana Hrdličky o přeložitelnosti toto: *Jak empirická zkušenost, tak teoretické studie dokládají, že stupeň přeložitelnosti uměleckého textu z hlediska jazykového závisí ve velké míře mimo jiné na důležitosti role formálních jazykových prvků ve výchozím textu, na rozdílnosti výchozího a cílového jazyka. Čím je formální závislost větší a rozdílnost jazyků zřetelnější, tím obtížnější je překladatelova role.*

Lze ale konstatovat, že funkční a komunikační přístup k prostředkům výchozího a cílového jazyka vytváří reálné předpoklady pro překlenutí systémových rozdílů mezi jazyky, a tudíž i pro přetlumočení předlohy. (Hrdlička 2003: 92)

Analýza textů ukrajinského originálu a českého překladu ukázala, že při stejné tematicko-rematické posloupnosti se objevovaly různé druhy modalit jak z hlediska postoje mluvčího k obsahu výpovědi, tak z hlediska tří rovin modalitnosti vzhledem k aktuálnímu členění větnému. V textech se dá vysledovat vytvoření jak všeobecného funkčně-sémantického pole (FSP), tak i vymezení v jeho rámci modální funkčně-sémantické pole (MFSP), jehož intenzita stoupá nebo klesá pod vlivem jiných prvků všeobecného FSP, to znamená v kontextu.

Literatura:

- ADAMEC, P.: Tři roviny modalitnosti a jejich vztah k aktuálnímu členění větnému. OSS III, Brno 1973, s. 141–148.
- BAUER, J.: Modalitnost výpovědi a kategorie slovesného modu. Jazykovědný časopis 18, 1967, s. 89–92.
- ĎUROVIČ, L.: Modalitnost'. Bratislava 1956.
- ČAPEK, K.: Hry. Praha 1956.
- ČAPEK, K.: Povídky z jedné a z druhé kapsy. Praha 1978.
- ČECHOVÁ, M. A KOLEKTIV AUTORŮ: Čeština – řeč a jazyk. Praha 2000.
- ČMEJRKOVÁ, S., DANĚŠ, F.: Čeština jak ji znáte a neznáte. Praha 1996, str. 83.
- GREPL, M.: Několik poznámek k slovesným modům z hlediska modalitnosti výpovědi. Jazykovědný časopis 18, 1967, s. 89–92.
- GREPL, M. – KARLÍK, P.: Skladba češtiny. Olomouc 1998.
- HRDLIČKA, M.: Literární překlad a komunikace. Praha 2003.
- CHVYLJOVYJ, M.: Valdšnepy. Překlad do češtiny: Cwieneczek, M., 2006, s. 15.
- LEVÝ, J.: Umění překladu. Praha 1998.
- MATHESIUS, V.: Čeština a obecný jazykozpyt. Praha 1947, str. 234–243.

- PALMER, F.: Mood and modality, In: Huddleston, R. Pullum, A. The Cambridge Grammar of the English language, s.175–180.
- PANEVOVÁ, J. – BENEŠOVÁ, E. – SGALL, P.: Čas a modalita v češtině. Praha, 1971, s.120–122.
- SEDLÁČEK, J.: O modalitě vedlejších vět v slovanských jazycích. OSS, Brno 1973, s. 325–327.
- ЋУЋУННИК, Н.: Červený prach. Překlad do češtiny: Morávková, A. Praha 1986.
- ZIMEK, R.: Sémantická výstavba věty. Praha 1980.
- БАЛЛИ, Ч.: Общая логистика и вопросы французского языка. Москва 1955.
- БЛОДІД, І.: Стилїстика великих синтаксичних сполук. Українська мова і література в школі. ч. 2, 1970, s. 16–26.
- БОНДАРКО, А.: Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. Ленинград 1983.
- ВИХОВАНЕЦЬ, І.: Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ 1992.
- МЕЛЬНИЧУК, О.: Розвиток структури слов'янського речення, Київ 1966, с. 64–88.
- РУСАНІВСЬКИЙ, В.: Категорія стану (українсько-чеські паралелі). In: Зіставне дослідження української, чеської та російської мов. Київ 1987, с. 35–48.
- ТЮТЮННИК, Г.: Вибране. Оповідання. Київ 1981.
- Українська мова – енциклопедія. Київ 2000, с. 338–339.
- ХВИЛЬОВИЙ, М.: Вальдшнепи. In: Твори у двох томах, т. 2, Київ 1990.
- ЧАПЕК, К.: Оповідання та п'єси. Київ 1978.
- ЧАПЕК, К.: Оповідання з однієї та другої кишені. Київ 1987.
- ШУЛЬЖУК, К.: Синтаксис української мови. Київ 2004.